

Institucionalna in etična kriza države ter vloga kristjanov v njej

Kriza strank

Znani italijanski teolog in socialni etik Bartolomeo Sorge je v poznih devetdesetih letih, ko se je italijanska politična scena prestrukturirala, napisal članek z naslovom "Skrito zlo strankarstva". Članek je objavljen tudi v drobni knjižici *Kristjani in politika*, ki je izšla v slovenščini 1994. leta. Njegova spoznanja o temeljnih etičnih dilemah takratne italijanske politike so ključna tudi za našo sedanjo situacijo v Sloveniji.

Poglavitna vloga strank v političnem življenju sodobne države je, da posredujejo med državljani in državo, da so glasnik državljan-skih pobud in da skrbijo za skupno blaginjo. Sorge pravi: "Subjekt politike so torej državljani; stranke nastanejo šele kot prednostno sredstvo politične vzgoje državljanov ter njihove dejavne udeležbe pri oblikovanju in nadzorovanju državne politike." (Sorge, 41.)

Politika, ki je izvorno vezana na polis, na mesto, mi bi danes lahko dejali na kraj, kraj bivanja, tam, kjer imajo ljudje prvi in najbolj primarni stik s politiko in državo, mora za svojo prenovu kot izhodišče in kot vstopno mesto vzeti državljana in lokalno skupnost. Ali drugače rečeno, nastajati mora od spodaj navzgor in ne obratno. V kolikor se zgodijo obratni procesi, gre za zlorabo politike in za pojav strankokracije. To pomeni, da politika logiko služenja postopoma spremeni v logiko gole oblasti in boja za oblast.

V naših slovenskih razmerah smo politiko od spodaj navzgor pričeli graditi šele pred dvajsetimi leti, ko smo se državljani uprli starem enopartijskemu družbenemu sistemu

in zahtevali novo demokratično družbeno ureditev. To se je zgodilo prvič v naši zgodovini. Na polju političnega smo naredili usodno napako, da smo dopustili preobrazbo ene partije v več novih partij, s tem pa ohranili staro logiko vladanja in razumevanja oblasti. Po dvajsetih letih se ta usodna napaka predstavlja v krizi vodenja države, v izjemno nizkem spoštovanju lastnih državnih atributov in v naraščajoči politični brezbržnosti državljanov.

Stara logika partije je bila priti, imeti in ohraniti oblast za vsako ceno. Tudi za ceno žrtev in pobijanja ljudi. Preoblečena logika te stare miselnosti se jasno manifestira in ponavlja s pomočjo družbenih konstruktov in montiranih afer, ki starim silam pomagajo ohranjati oblast. Kaže se tudi po izjavah politikov, da je laž v političnem življenju dopustna, ko je potrebno spraviti z oblasti koga, ki političnim nasprotnikom ni po volji. K temu je potrebno dodati še perversnost samopromocije kot popolnoma novega načina političnega delovanja, ki bo sedaj zares drugačno, kot je bilo dosedanje delovanje, tako tistih iz politične kontinuitete, kakor onih iz diskontinuitete. Ta mit novosti in drugega vodenja države ter upravljanja z oblastjo se je sesul v prah prej kot v enem letu ponovnega absolutnega vladanja staro-novih političnih garnitur na Slovenskem.

Kriza oblasti

Kot prvo temeljno vprašanje se torej postavlja vprašanje oblasti. Razumevanje politike kot zgolj in samo boja za oblast in kot

ohranjanja oblasti za vsako ceno je temeljni razlog, zakaj je politika danes pri državljanih osovražena. Volivci imajo izkušnjo, da na volitvah sicer lahko izbirajo, a v nadaljevanju nimajo več nobene moči ne vpliva na spreminjanje svojih odločitev in doseganja interesov. Medijski prostor, ki bi moral biti servis državljanom, da kontrolirajo izvajanje oblasti, je ali pokvarjen ali zaščitniški ali senzacionalistični, vsekakor večinoma pristranski, in sredstvo, s katerim močni ohranjajo oblast. Politiki tako lahko neomejeno uporabljajo in zlorablajo državljanov glas v celotnem mandatu. To pa pomeni, da se po volitvah, po tem, ko se pride na oblast, državo uporablja za ozke strankarske koristi in interese. Pred takšno zlorabo ni nihče imun, najbolj pa je v tem usposobljen tisti, ki je najdlje na oblasti in ki ima svoje satelite v vseh porah državnih struktur.

Zreli državljani bi morali svojo politično odločitev utemeljevati na programu in na kontroli izvajanja tega programa, ne pa na pripadnosti našim ali ne našim. Logika urejanja skupnih stvari mora imeti prednost pred logiko oblasti. Dokler ne bo dosežen ta preobrat, tako dolgo bo politično življenje drselo samo navzdol. Oblast ni sama sebi namen. Oblast je za to, da jo uporabljamo v splošno dobro in korist čim širšega sloja državljanov. Kdor je dobil mandat na volitvah, ga ni dobil za to, da lahko dela, kar hoče, in da mu v času mandata ni potrebno upoštevati javnega mnenja, civilne družbe ali glasu posameznikov. Kakšno oholo je razumevanje suverenosti predsednika države, ki ob odlikovanju Ertla kljub protestom in nestrinjanju z vseh strani, vztraja pri svoji suvereni odločitvi.

Kriza etike

V slovenski politiki se pogreša pravilno razumevanje oblasti. Zato se postavlja drugo temeljno vprašanje, ki je moralno ali etično vprašanje. To vprašanje je povezano z izgubo

politične kulture in etike. Pred politiko in pred oblastjo obstajajo vrednote, ideali, načela, cilji. Obstaja določena vizija človeka in družbe, obstaja kultura, ki je temelj slehernega družbenega življenja in sobivanja. Ko zanemarimo kulturo in z njo etiko, izgineta tudi iz polja političnega. Politika postane tehnokracija vladanja, v skladu s sprejeto proceduralnostjo, kjer bolj izurjeni izigrajo manj večje, vajence ali celo amaterje. Politiko bi moralo navdihovati kulturno in etično razumevanje družbenih odnosov. To ne pomeni samo, da bi politiki morali biti osebno poštene pri izvajanju oblasti, v korist splošne blaginje; tudi to, a še mnogo več. Moralno ali etično vprašanje pomeni, "da morajo državne institucije in njihovi organi poleg drugega spoštovati tudi pravice državljanov in vrednote civilne družbe" (Sorge, 45).

Prve, ki so poklicane, da spremenijo odnos do državljanov, so javne službe. Te morajo biti pregledne in poštene do državljanov, ne smejo delovati po načelu podkupovanja, zvez in političnih povezav. Prve bi morale biti v službi skupne blaginje, ne glede na to, katere politične stranke so na oblasti. T. i. javna uprava in vse, kar državljan potrebuje od države, mora delovati, ne samo prijazno do državljanov, ampak tudi državljanu v pomoč, podporo in splošno korist, ne pa na način, kot je zavračevanje postopkov, prelaganje odgovornosti, kopičenje birokracije, iskanje zakonskih vrzeli za oteževanje pri doseganju upravičenih ciljev, privilegiranje postopkov za tiste, ki imajo zveze itd. Dokler ne bo ozdravljen državni aparat, ki je pri nas po večini sestavljen iz logike političnega kadrovanja, kar sega globoko v pretekli režim, tako dolgo etičnega vprašanja v sodobni državi ne bomo rešili.

To vprašanje je tudi najtesneje povezano s civilno in državljsko zavestjo državljanov. Ali, kakor pravi Sorge, "moralno vprašanje se v vsej svoji zapletenosti isti s problemom

čuta za državotvornost, ki mora vedno navdihovati zavest, opredelitve in obnašanja politikov, javnih upravljavcev, institucij in navadnih državljanov" (Sorge, 46). O stopnji državljske zavesti ni potrebno izgubljati besed. Od šolskega sistema do pravnega reda in od medijev do najbolj izpostavljenih političnih funkcij, kot je predsednik države, lahko govorimo o kroničnem pomanjkanju državljske zavesti. Dokler se bo ta gradila na proslulem preteklem sistemu in na kulturnobojnih temah, tako dolgo se zavest o državotvornosti kot odgovornosti slehernega državljana ne bo spremenila na boljše.

Kultura upravljanja z oblastjo, vloga državnih institucij in stopnja civilne oz. državljske zavesti bi morale zapustiti razmišljanje, kaj bom storil, da bom državo ogoljufal. Na to mesto bi morali postaviti zavest, da smo država mi državljani, in kaj bomo storili dobrega za njen razvoj, ki je tudi naš razvoj. To je smer za reševanje etičnega vprašanja v naši mladi državi.

Institucionalna kriza

Tretje vprašanje je institucionalno vprašanje. V politiki se ga pogosto uporablja s spreminjanjem institucij kot manevrskimi momenti, s katerimi se pozornost državljanov obrača od bistvenega k nebistvenemu. To je v določenem trenutku lahko zgodba o zmanjšanju ministrskih resorjev kot institucionalno vprašanje, ki pa je dejansko ukvarjanje z obrobnostjo. Pri institucionalnem vprašanju tudi ne gre za kozmetične popravke ustave. Pri institucionalnem vprašanju gre za vlogo državljana, za njegove participativne možnosti, gre za to, da se ustvarijo pogoji za nove oblike možnosti soudeležbe državljanov pri upravljanju z lastno državo in z zadevami skupne blaginje. Pri institucionalnem vprašanju je potrebno na novo odkriti vlogo politike kot družbeno kohezivne sile, kot katalizatorja med različnimi interesi in resnič-

nostmi. "Srž problema je v vzpostavitvi živega odnosa med družbo in državo, med resničnostjo in zakoni v državi." (Sorge, 47.)

Prav zadnji predlogi spremembe zakona o družinski problematiki in o RTV Slovenija jasno kažejo, v kako globoki institucionalni krizi smo in kako daleč je politika od resničnih ter družbeno najbolj relevantnih problemov. Ko politika odpira kulturni boj, in to leva politika počne od leta štirideset naprej, izkorišča obrobne družbene teme za vrednostno bojevanje ljudi, da ti kot državljani ne bi videli, kako ta ista politika manipulira z oblastjo.

Dva dejavnika sta za institucionalno vprašanje odločilna: prenova politike od periferije navzgor in oblikovanje kvalitetnega političnega kadra. Stara, propadla in kot ptič feniks vedno v novih oblikah obnovljena politika še vedno razmišlja tako, kot da družba temelji na odnosu človek-stroj. Moderna, postmoderna družba pa temelji na predpostavki človek-storitev. Slednje pa terja veliko aktivnejšo vlogo institucij do državljana, ki jih mora čutiti in doživeti kot storitev na domačem pragu. Zato je potreben drugačen in novi razmislek o odnosu javno-zasebno, ne pa kakršno koli privilegiranje javnega na račun zasebnega. Prav takšna politika hromi, zavira in ubija državljana kot posameznika in kot družbeno ustvarjalno ter inovativno bitje.

Problem človek-storitev je najbolj tipičen na področju šolstva in zdravstva. Samo pomislimo, kakšen odpor do zasebnega je na tem področju, pa bomo ugotovili, kje smo in kje smo običali z demokratičnim razvojem. Etatistični model države uničuje lokalno in regionalno samoupravo, s tem pa ubija državljana kot participativno bitje. To je lahko po volji samo tistim, ki hočejo državljana-stroj za svojo strankarsko in ideološko mašinerijo. Reševanje institucionalnega vprašanja od zgoraj navzdol je logika partij-

skih kongresov. Demokratična družba mora pot demokraciji utirati od periferije h globalnim problemom. Državljan mora na lastni koži čutiti, da je država servis, ne pa izkoriščevalec, rubež, pogoltnož, tista, ki naj daje, tudi ko nima kje vzeti.

Institucionalno vprašanje lahko rešujemo z novo politično kulturo, z novimi kadri v upravi in v politiki. Stari politiki je uspelo kdaj upravičeno, kdaj neupravičeno oblatiti tudi novi politični razred, ki se je oblikoval v zadnjih dvajsetih letih. Mediji so pri tem izdatno sodelovali s svojo agitpropovsko vlogo. Tako smo dobili frazo: vsi so isti. Osebo trdim, da niso vsi isti. Tisti, ki niso isti, so imeli sorazmerno malo časa, da bi dokazali, da je to res. Tisti, ki so isti, pa imajo interes, da drugi od njih niso različni, ker tako sebi zagotavljajo večno vladavino. Ko bo nova politična garnitura dokazala, da ni ista, takrat bomo smeli upravičeno govoriti o tem, da smo zamenjali družbeni sistem in da živimo v državi, ki je res naša. Za to pa potrebuje več časa kot en mandat. Čas je torej, da se ponovno sprožijo civilni procesi za menjavo politične garniture za vsaj dva mandata, če hočemo demokracijo rešiti in utrditi.

Vloga kristjana

Kristjan je na področju zemeljskih stvarnosti, k čemur uvrščamo tudi politiko, avtonomen. To stališče iz časa zadnjega koncila je imelo za posledico, da se danes kristjani politično opredeljujejo samostojno in da se ne ravna po kakršnih koli konkretnih navodilih klera ali cerkvenega učiteljstva. Seveda pa se ob tem zastavlja vprašanje, po katerih merilih kristjan izbira svojo politično skupino ali pa se raje zateka v apolitično držo, v prepričanju, da v politiki ne more ostati zvest svojemu krščanskemu prepričanju. Tako je med kristjani tudi veliko politične abstinence. Če je kristjan na področju zemeljskih stvarnosti avtonomen, ta avtonomija se

veda ne more pomeniti samovolje in odsotnosti slehernega etičnega merila za presojanje na polju političnega. Saj naj bi bil kristjan kristjan tudi, ko je politično aktiven.

Prva stvar, mimo katere kristjan ne more, je vprašanje njegovega pogleda na človeka, oziroma vprašanje krščanske antropologije. Bistveni element te antropologije je, da je absoluten samo Bog in ne človek, s tem pa tudi nobena človekova dejavnost. To seveda lahko zveni demotivacijsko, še posebej na področju političnega boja, kjer se je potrebno kdaj zelo zagreto boriti za oblast. Oblast je potrebna, je nujna, ker je brez nje družba na poti v anarhijo in razpad. Vendar je in ostane oblast za kristjana nekaj relativnega, kar pa ima tudi prednost, da kristjan oblasti nikoli ne bo vzel preveč zares. Imeti oblast ali biti na njej je prehodnega značaja. Kdor oblast vidi tako, ima do nje hkrati zdravo distanco. Kdor jo vidi absolutno, jo lahko bistveno prej zlorabi.

Drugo merilo za kristjana v politiki bi moral biti človek kot tak, s svojim dostojanstvom, s svojo bogopodobnostjo. Ko se kristjan odloča politično, si mora odgovoriti na vprašanje, kako se v določeni politični skupini gleda na človeka. Ga razumejo kot telesno, duhovno in duševno bitje, imajo v svojem programu nakazano celostno obravnavanje človeka, mislijo na to, da človek v svoji večdimenzionalnosti le-to živi na vseh ravneh, javni in zasebni? Danes bi govorili o holističnem pristopu k človeku. Če tega ni, potem bodo tudi politične odločitve enostranske, s tem pa v nevarnosti, da bodo družbo usmerjale v popolnoma napačni smeri. Janez Pavel II. je ob padcu komunizma v okrožnici *Ob stoletnici* ugotavljal, da je komunizem propadel zaradi napačne podobe o človeku. Človeka je skrčil na materialno dimenzijo in ga tako spremenil po potrebi v sredstvo. To se ni moglo dobro končati. Kot se ne more dobro končati kapita-

lizem, ki ga ne zanima drugo kot denar in to, kako ga zapraviti.

Tretje merilo za kristjana v politiki je konkretna, politična izpeljava ljubezni do bližnjega. Drugače povedano, skrb za skupno dobro ali za splošno blaginjo. Gre za preraščanje in omejevanje družbenega egoizma. Naloga politike je, da s pomočjo zakonodaje skrbi za pravičnost, ki je prva hči ljubezni. Brez temeljne pravičnosti ni ljubezni. To na najbolj abstraktni ravni pomeni, da kristjan lahko zagovarja tržno gospodarstvo, s socialnim in ekološkim korektivom, izhajajoč iz predpostavke, da je temelj in cilj sleherne družbene dejavnosti vedno in samo človek v svoji celovitosti.

Pri skrbi za skupno blaginjo pa je potrebno še posebej imeti pred očmi socialno najšibkejši del prebivalstva, tisti del, ki tudi sicer po svoji družbeni vlogi nima drugih vzvodov vpliva na družbo kot tistega, ki se iz altruizma in prostovoljstva odloči, da bo njihov glas. To so kristjani počeli skozi vso zgodovino in to delajo tudi danes. V zgodovini pomislimo na J. E. Kreka, na redovne skupnosti. V času komunizma, ko je bila karitativna dejavnost Cerkve prepovedana, so se z bolniki in invalidi ukvarjali pri reviji Ognjišče, v Prijateljstvu bolnikov in invalidov, v okviru lazaristov in sester usmiljenk, množične pomoči slovenskim misijonarjem po svetu, ki je največkrat potekala na medosebni ravni. Po družbenih spremembah se je ta altruistična, karitativna dejavnost razcvetela in pomnožila na zelo različnih področjih. Od skrbi za brezdomce do narkomanov in drugih skupin, če omenimo samo nekatere. Naloga politike je, da vsem takšnim oblikam delovanja omogoči pravno podlago in finančne olajšave, ki jih državljani smejo svobodno usmerjati v dobrodelne namene. Hkrati pa mora politika skrbeti za to, da dobrodelnost ni parkirni prostor za davčne utaje in za ustvarjanje lepe podobe pred javnostjo.

Četrto merilo za kristjana je načelo subsidiarnosti ali vzajemnosti, ki je tudi povezano z državljanovo soudeležbo na družbenem življenju. Demokratična in pluralna družba se gradi od spodaj navzgor in ne obratno. Preprosto rečeno, več državljana, več lokalne samouprave, več regijske samostojnosti, manj države in manj kontinentalnih in svetovnih organizacij, ki odločajo o konkretnostih našega življenja.

Danes je človeštvo v globalnem smislu že vzpostavilo stopnjovitost organizacijskih pristojnosti, ki jim lahko sledimo od krajevne skupnosti do OZN. Vse bolj so razdeljene tudi pristojnosti in vse bolj nam postaja jasno, kako smo globalno soodvisni. Naloga politike v prihodnje bo, da bo znala te pristojnosti porazdeliti v skladu z realnim življenjem in da bo skrbela za ravnotežje med globalnim in lokalnim. To je in bo eden od največjih izzivov za svetovno skupnost v naslednjih desetletjih.

Zadnja finančna kriza je pokazala, kako pomembno je, da se finančne tokove nadzira v globalnem okviru, sicer lahko otoki, finančne oaze, povzročajo velike težave. Kristjan kot član globalne katoliške skupnosti ima tu velike prednosti in možnosti. V domačem okolju pa je glavna naloga kristjana, da pomaga graditi državljansko samozavest, da se zaveda participativne vloge v družbi in da podpira tiste politične odločitve, ki gredo v smeri "več državljana, manj države".

Peto merilo za kristjana v sodobni družbi je skrb za profesionalnost na področju, ki ga pokriva. Brez tega je vsaka moralnost in etičnost prazna fraza ali celo kamen spotike. Ljudje se radi skrijemo za etičnostjo ali za nazorsko pripadnostjo, ko nam zaškriplje na področju strokovnosti. Kdor nima pokritega hrbta s konkretnim in strokovnim delom in se sklicuje na svojo krščansko pripadnost, kar navja bodisi kot alibi pred obtožbami bodisi kot razlog, zakaj je kritiziran, nikoli ne bo imel ustrezne etične

moči za uveljavljanje svojih stališč. Najprej strokovnost in profesionalnost, potem etičnost. Samo na ta način in po tej poti si lahko zgradimo nesporen ugled in avtoriteto.

Šesto merilo za kristjana v političnem odločanju mora biti povezano z vprašanjem, kakšno mesto naj ima vera, z njo pa cerkve in verske skupnosti v družbenem življenju. Pri tem je potrebno jasno razumeti in razmejiti pristojnosti, ki izhajajo iz svobode veroizpovedi in iz načela ločitve Cerkve in države. Prvo načelo nam zagotavlja, da smemo in moramo biti kot verniki dovolj samozavestni, da uveljavljamo svobodo veroizpovedi v javnem življenju, tudi v šoli in v službi. Toliko bolj v ustanovah, kjer je gibanje omejeno (bolnišnice, vojašnice, zaporji in podobno). Načelo ločitve Cerkve in države pa nam narekuje, da znamo razmejiti področje vere in področje sekularne države. To razmejevanje je postalo zelo subtilno in natančno razdelano. Predvsem pa je pomembno, da ne dopustimo, da si kdorkoli v imenu sekularne države dovoli ideološko olastniniti državo in njene institucije. Slednje so za vse in od vseh. Prav nad tem je potrebno budno bdeti in storiti vse, da ne pride do enostranskega prevzema države. Tudi sekularizem in laicizem imata v državi samo toliko pravic kot katolicizem. V nasprotnem primeru prihaja do ideologizacije države, s tem pa do njene uzurpacije s strani določenih elit. Takšna država ni več ne pluralna ne demokratična, za nas kristjane posledično tudi nesprejemljiva. Prilaskanje države v tem smislu poznamo iz polpretekle in novejšje zgodovine, zato smo kristjani v politiki hkrati moteč dejavnik, ko to preprečujemo in takemu političnemu delovanju nasprotujemo. Svoboda vere ne pomeni prizadevanja za konfesionalno državo po poti človekovih pravic, a sočasno ne pomeni niti ustvarjanja prostora za državo, ki uva-

ja sekularizacijo kot svojo državno ideologijo v javno življenje.

Sedmo merilo za kristjana v političnem življenju je vprašanje položaja in vzpodbujanja civilne družbe, skrb za to, da je med političnimi strankami in civilno družbo prava razdalja in konstruktivno sodelovanje. Živa civilna družba je izraz državljanskega poguma in državljanske ustvarjalnosti. Vsrkavanje civilne družbe v strankarsko politično življenje je posledica ideologizacije družbe. Po drugi strani je vključevanje pobud civilne družbe v politično življenje naloga strank, ki so po naravi stvari posrednik med državo in družbo. Živa civilna družba je hkrati generator političnih talentov in kadrov, ki jih država potrebuje za opravljanje svoje funkcije. Veliko bolj zdravo in politično manj usmerjeno je, če strankarski kadri prihajajo iz civilne družbe in ne iz karieristično naravnanih strankarskih podmladkov. Takšni kadri bodo vrednostno bolj občutljivi kot tisti, ki imajo kot svoj primarni interes plezanje po strankarski karierni lestvici.

Sklep

V sedanjih družbenih razmerah vsi politični analitiki, ne glede na ideološki predznak, govorijo o krizi v družbi, ki ni samo gospodarska, ampak globoko moralna. Hkrati pa so tudi tiste institucije, ki naj bi posebej skrebele za moralo v svojih vrstah, izgubile verodostojnost. Katoliška cerkev je med njimi. Razlika med Katoliško cerkvijo in drugimi institucijami v družbi je ta, da imamo kristjani nepokvarjen vir, izhodišče, to je Jezus Kristus in njegovi evangeliji. Kristjani se imamo kam vrniti, se imamo ob kom očistiti in lahko z novo prepričljivostjo postanemo sol sredi tega sveta. In ko je kriza v družbi na višku, smo poklicani, da nanjo odgovorimo z lastno verodostojnostjo.